

BARWA (322) *sb f*

bar- (166), bår- (4); bar- : bår- *Mymer*¹ (1 : 2), *BibRadz* (5 : 1), *WitosłLut* (5 : 1); końcowe a jasne. sg *N* barwa (36). ◇ *G* barwy (127), barw(e)j (1) *GlabGad*. ◇ *D* barwie (4). ◇ *A* barwę (61). ◇ *I* barwą (35). ◇ *L* barwie (15). ◇ *pl N* barwy (13). ◇ *G* bårw (9), barew *BielKron* (2). ◇ *A* barwy (14). ◇ *I* barwami (1). ◇ *L* barwách (4); -ách (3) *Mymer*¹ (2), *PowodPr*; -ach (1) *KochFr*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Kolor, zabarwienie, koloryt; color *Mymer*¹, *BartBydgc*, *Cn* (243) : *PatKaz III* 121, 122; *BierEz N4v*; wlofy má barwy orzecha lálkóweo *OpecŻywList C, C*; *Mymer*¹ 19, *nlb* 1v; *BartBydgc* 30b; [pokrzyk] ma iablko [...] barwy pięknej lřafranney *FalZioł I* 86d; Ieft też kadzidło barzo drobne podobne Arabłkiemu, barwę ma rudowatą *FalZioł III* 31d; TEn kamień ieft barwy zieloney/ iakoby niebo iafney *FalZioł IV* 57c, I 21d, 35c, II ld, IV 34a, 59a (97); *BielŻywGlab nlb* 11; aby on mógł w fię przjąc [l] podobę kaźdej baruey iako wełna biała włzelką baruę na fię prziyumie *GlabGad B4, B4, H7*; *KłosAlg F4v, Gv*; *RejRozpr G3*; *HistAl A6v, A8v, L2v* [2 r.]; *KromRozm III B8v*; *GliczKsiąż F*; *GroicPorz mmv*; *KrowObr 35v*; *RejWiz 144v*; *LeopNum 11/7, Ez 27/18, Ex 35/35, Lev 13/55*; *WyprKr 102v*; *BibRadz Jer 4/7, Num 11/7, 19/2, Ez 10/9, 4.Ezdr 9/17, 6/44*; *Oppony* będą zawięłfte czterech bárew napiękniefłzych *BielKron 33, 33* [2 r.], 34, 328v, 427; *Prot B2*; Tákże y Tęczá ma w łobie trzy bárwy *SarnUzn B6*; *SienLek 26, 3, 27* [2 r.], 147; łwietne á dobrze złączone bárwy/ máią w łobie grácią *GórnDworz L7, I7, L7, L7v, L8*; *HistRzym 68, 69v*; *RejPos 149* [2 r.]; *BudBib 4.Ezdr 9/17, Sap 13/14*; *ModrzBaz 51*; wino rzadko pił/y to ták wodą przeredzone/ iłz tylko bárwá winna ná wodzie zołtawáá. *SkarŻyw 471, 538, 544*; Tákiefy bárwy więc niebo bywa/ gdy łwit rány Złóte Słónce vprzędza *KochEpit A2v*; *KochFr 97*; *KochPhaen 18*; *KochSz A3* [2 r.], C; *A* ziemiá/ łkoro łłónce iéy zágrzeie/ W rozliczne bárwy znouu fye odłzieie. *KochPieł 41*; *KochSob 62, 64*; *Hyacinthinus – Fiałkowe*y barwy. *Calep 492a, 292a, 497b* [619a]; *GrabowSet Fv, 13*; *WitosłLut A5* [2 r.], A5v; *SapEpit A4*.

W charakterystycznych połączeniach: barwa blada (2), biała (3), błękitna, brunatna (3), czarna (3), czerwona (11), fijołkowa (5), kamienia Tharsys, lisowata, ługowa, miodowa, mleczna (2), modra (2), niebieska, ołowiana (15), orzecha łaskowego, piękna (3), płowa, poczerniała, popielata, posiniąta, przypalona, rozefarbowa (2), rozliczna (3), rożana (2), rumiana (2), z rumiana czarna, serwaczana, smaragdowa, szafirowa, szafranna, szarłatowa (2), łklana, wodna, woskowa, zielona (6), złocista, złota (16), żelazna, żółto-czerwona, żółta (2), żółtawa; barwa cudna (2), dobra, rozmaita (9), rożna (3), szpetna, łwietna, wesóla.

Zwroty: »barwą cieszyć«: Słónce/ bárwą fwą róžaná/ Y wdźięczną włzyłtkim odmiáną Ludźie ciełzy: ták twé látá Ráné/ łą w wadze v łwiátá. ZawJeft 45.

»barwę mienić, odmieniać, zmieniać, odmienienie barwy, odmieniać się w barwy« [szyk zmienny] (5): [z rzeczy, które w urnach pływają] pewniey podczálz mozełz poznacłz niemoc wczłowiecze: nizli z łamey vriny/ [...] a tho dla łącznego odmienienia barw *FalZioł V* 6v, 67v; [*Chameleon*] przez dzień barwę zmienia kilká kroć ná łobie/ Co włzytko wrzeczy było n moiey Ołobie. *Prot B2*; Iey łliczne lice włtydem wdźięcznie fię promieni/ Y na łobie to białą to czerwoną mieni Bárwę *WitosłLut A5*; Radby był Polipufem; ktory/ iáko w łárwy/ Odmienia fię w przygodzie w rozmaíte bárwy. *KlonWor 2*.

»barwę tracić« (2): Trzecie dłużey godziny á nawięczy dwu godzin niema [uryna] ftać abowiem barwę traci y wżytka fie odmienia. *FalZioł* V^[1]; Decoloro – Barwę pierfzą trace odeimuię. *Calep* 292a.

Wyrażenia:»barwa anielska«: [Apollo] rozgniewał fie ná Kruká [...] odiał mu białość bárwę Anyelfką/ á dał czarność bárwę Czártowfką. *BielKron* 22.

»barwa czartowska«: *BielKron* 22 cf »barwa anielska«

»szarłatna barwa« = *kw*: Swoi to (rzecze) [rzeka] fámi fie woiuią/ Swoi/ nieftety/ tą mię dziś dáruią Szárłatną bárwę *GrochKal* 14.

Zestawienie:»sowia barwa« = *katarakta* (2): Glaucoma est vitium oculorum, hoc est livor et plumbeus color in oculis, [...] Sowya bárwá álbo fowya zrzenycá *Murm* 79; *BartBydg* 65.

W *przen*:

Wyrażenie:»czarna barwa« (2): Nie dármo grobową pieśń me ferce śpiewáło/ Nie dármo (ná nie-fzczęście) czarney bárwy chciáło. *WisznTr* 11; NOcne cienie czarną bárwą świat okryły/ Wżytki rzeczy wżędzie fie vpokoily. *WisznTr* 30.

a. *Kolor twarzy i ciała, płeć, rumieniec; skóra, kolor skóry związany z rasą; uroda, piękność; color, habitus Cn* (35) : *PatKaz III* 118, 119 [3 r.]; iey [Marii] wślytka barwa/ ktorá byla iako rozá rumianá/ w bladoftz fie przemieniła *OpecŻyw* 3; Przeto kiedy ią [boragową wodkę] kto pije/ kwew czyłci, barwę czudną dawa/ bladą y s finiałą łpądza *FalZioł* II 3d, I 29d, III 10c, 15a, 22a, IV 15a (10); który niezdrowy ma Pęchyrz [...] barwę ma złą *SienLek* 17v; Niektorą po bárwie cudney á brzuchu okrągłym poznać gdy Syná nośi. *SienLek* 112v, 22v, 104v, 119v; *RejAp* 60; *ModrzBaz* 7; Bárwá y członki me/ te/ iákie miewáią Ciála zmártych *GrabowSet* R4v;

W *charakterystycznych połączeniach*: barwa biała, blada, czarna, rdzawa, śmiada, zielona (2), zsiniała, żółta (2); barwa cudna (5), dobra (5), nadobna, śliczna, zła.

Frazy: »barwa się odmładza«: bywa tá chuć przezliż wielka/ że bárwá fye też odmładza *SienLek* 112v.

»barwy przybywa«: I Barwyc na twarz przybyło Wiereć nieták pierwey było *RejKup* v4.

»zmienia się barwa«: Gdi gi Alexander widział/ począł fie bać y blednąć. Ktoemu krolowa rzekłá/ dla czego fie zmieniłá bárwá thwoiá skázicielu fwiátá *HistAl* L7v.

Zwroty: »barwę przywracać« (2): barwę zginęłą czło. wiekowi przywracza [cebula] y wzrok počila. *FalZioł* I 133b, †3f.

»barwę stracić, barwa stracona, zginęła« (4): *FalZioł* I 133b, †3f; A wżákoż gorfze známię ieft/ kiedy kto nád obyczay nagle fchudnie/ á ciepło y bárwę ftráci. *SienLek* 18v; Tákowego vmárłego nigdym ia nie widział/ twarz fie nie przemieniłá/ bárwy nie ftráciłá *HistRzym* 16v. Cf »barwę przywracać«.

Wyrażenia:»barwa czarna«: Głowę też miał [Ezop] bárzo śilną/ Oczy wpádłé/ barwę czarną *BierEz* A2.

»śmiertelna barwa«: [panie Jezu] fomyenyelim głofem a blyadim obliczim s fmyertelną barwą s placzlywimy oczima *BierRaj* 21v.

Szereg: »płec i barwa«: gdi by fie kto napił wody w ktoreyby wrzało to ziele [...] tedi daie czudną płec y barwę takiemu człowiekowi *FalZioł* I 39b.

W przem (2) : Tobie my ten nadobny kwiateczek [*oblubienicę*] chowały/ Y iego śliczney bárwy pilnie prześtrzegály *WitosłLut* A3v; A tego [*kwiatka-oblubienicy*] piękne Nimphy vftáwnie pilnuią Y iego fię nadobney bárwie przypátruią. *WitosłLut* A3.

b. *Kolor sierści, maść, upierzenie; color Mymer*¹, *Cn (14)* : Kury kapłuny, cietrzewie, pawy, maia przyrodzoną barwę ftokoroć piękniejszą niż ti. *BielŻyw* 6; *HistAl* H6; chcąc iż by fye mu od trzody iednákies bárwy owiec/ rozney bárwy owce mnożyły *GroicPorz* mmv, mmv, mm2; *RejWiz* 24v; *LeopGen* 31/10; 'Mozáylko miałtheczko y zamek/ gdzie záięcy dofyc rozmaítey bárwy *BielKron* 431v; Szpákow dofyc [*widzieliśmy*] ále rozmaítthey bárwy *BielKron* 441v; *SienLek* 179v; ktorych [*psów*] belo wielka niezliczona moc w bárwe [!] rozny/ to száry/ to czárny/ to biały/ czerwony/ płtrakáty *CzahTr* D3, D3v, Ev.

W charakterystycznych połączeniach: barwa szara; osobliwa, piękna (2), rozliczna, rozmaita (4), różna (2).

Szereg:»barwa albo maść«: O bárwach albo máłciach. *Mymer*¹ 19.

2. *Tkanina, tkanina ozdobna i droga; odzież, odzież zbytkowna, strój kosztowny (33)* : żadnych barw ná száty náłze nie wymyflamy *HistAl* I6v; Yan theż krzćicyel żadney bárwy nye myał *GliczKsiąż* H2, E7v, E8v; lud Izráelfki/ z wefelim zniefli [...] frebro/ złoto/ sztuki złotogłowow/ niebieskiey bárwy/ to iest modrey/ álbo fiołkowej/ purpurę/ bis *BielKron* 35v, 133; *RejPos* 23v; *VotSzl* C4.

W charakterystycznych połączeniach: barwa czerwona, niebieska (2), pstra, szarłatowa, złotogłowa; barwa droga (2), jedwabna, kosztowna (2).

Wyrażenie: »nowa barwa« (4): *ZapMaz II Ł* 1/55v; Suknia/ płałcz nowey bárwy/ to wśzyftko odzienie/ Ná głowie iákom piłał/ takie też nośzenie. *BielSat* D4 [*idem BielRozm* 30]; Co ich [*dybidzbanow*] zánim rząd długi w nowey bárwie chodzi *BielRozm* 30v, 30.

Szeregi: »barwa albo odzienie«: nye spráwił bárwy żadney kółtowney álbo odzyenya drogyego/ ále yedno nágosć ich przykrył á odzyał fkorkámi. *GliczKsiąż* E8.

»ubiory a barwy«: cnotá ná vbyory á yedwabne bárwy nigdy nye przymuye *GliczKsiąż* E7v.

a. *Liberia, uniform, habit; vestitus concolor Cn (19)* : Odpulć oicze [*Gardianie*] zem cię pital Bogwie yżem waz niepoznal. Boście wiedney baruie wfyłczy Wfzytko sarzy iako wilczy. *RejKup* c7; *BielKom* F4; v Krolá fą dworzánye/ w myełcyech theż dwor y dwornye/ yáka bárwá v dworu/ táka też w myełcyech. *GliczKsiąż* F4; *RejWiz* 90; Pan potym iádac w drogę/ fwą bárwę obaczy/ Rzecze wiere pan Mátulz náłz to wifieć raczy. *RejFig* Dd5v; Barwa na karly SAianikow. bieretkow. i infzich vbiorov Axamitnich czarnich na 2.Karlow *WyprKr* 92, 89, 90, 91, 91v, 92; *PudłFr* 8; *KochPij* C2; *PowodPr* 70, 83; Po podiedzdu dáruię/ bárwę dobrą spráwię *PaxLiz* E2v, Dv; *SkarKazSej* 704b; *KlonWor* 33.

W charakterystycznych połączeniach: barwa cudna, dobra, jedna, jedwabna, panien, panińska (2), rozmaita; barwa na karły, na lokaje, na pacholęta.

3. *Kosmki, kosmacizna na tkaninie; pexitas telae, tomentumMqcz, Cn (6)* : Które fą wytarte/ Iuż więcey bárwy ná fobie nie máyą. *Mqcz* 285d; bárwá bárwicá/ tá która v półtrzigáčzóv zá nożycámi

odchodzi/ Sukienna álbo poľtrzigácká bárwá *Mącz* 457d, 285d, 457d; A kupiwłzy wykubuy po pioreczku zbárwy/ poprzedamy ná ten łtroy ony chude kárwy *BielSat* B4 [*idem*] *BielRozm* 13.

4. *Środek do upiększania twarzy; róż, bielidło; cerusa, psimmythiumMącz; fucus, pigmentum, purpurissum, rubrica Cn* (2) :

Wyrażenia: »kramna barwa«: Rownałem często iéy płęc ku rumiánéy zarzy/ A oná kramną bárwę nośiła ná twarzy. *KochFr* 64.

»barwa niewieścia«: *Psimmythium, Cerusa, Bárwá niewieścia/ którą łobie twarz przyprawuyą. Mącz* 328d.

5. *Pozór, fałszywa postać* (31) : Tákżec też y ci włzyfcy taką bárwę máią/ Co z obłudną przyiąźnią pożytkow łzukáią. *RejWiz* 40; *SkarŻyw* 317; Táci był Proteus/ mieniac się to w łmoká/ To w déłcz/ to w ogień/ to w bárwę obłoká. *KochFr* 91; iż fię wołá włzelákim plugáłtwem/ morderłtwem/ łupiełtwem/ pychą/ gniewem/ zazdrością/ vpłtrzyć/ y w tey bárwie rzkomo przez miłofierdzie Boże/ y przez załługi męki iego świętey/ do niebá fię wedrzeć *ReszList* 153; *SarnStat* 52, 979.

Wyrażenie: »zwirzchowna barwa«: ma być łąd miárkowan [...] Nie z zwirzchowney bárwy/ ále z wnąętrzney złości. *SarnUzn* H3.

a. *W I sg w funkcji okolicznika sposobu;* »barwą« (14), »pod barwą« (10); *arte, calliditate, colore, fraude, ingenio, occasione, sub colore JanStat* (24) : więcý nic nád łżeść grofzy práłkich wycięgáć áni bráć od niedołtátecznych nie máią/ iákákolwiek bárwą wynáleźioną. *SarnStat* 221, 72, 979, 1087, 1101, 1103 (12).

pod barwą czego (6): Zá náłłey pámyęci poczał był ludźye zwodzić pod bárwą łłowá Bożego *KromRozm III* Av; niektórzy pod bárwą vczenia łie rzemiółł od rodzicow odchodzą *SarnStat* 200, 660, 919, 945, 1098.

Szeregi: »barwa, chytrość (álbo domysł, dowcip, fortel)« (3): A iżby zá czásem ktorákolwiek bárwą/ chytrością/ albo domyłłem/ Státuty y porządki przerzeczone nieprzydáło łie w wąpłliwość przez kogo wwiędźđ *SarnStat* 369; A iegli kto [...] nieco od. przeieźdźáiących ktorákolwiek bárwą/ chytrością/ ábo dowcipem wycięgáć bęđzie śmiał *SarnStat* 918, 593.

»barwa i zasłona; zasłona i barwa« (2 : 1): [*iesliby*] [...] [*Burgrabia*] komu nád zákazánié náłże przeiecháć do Słáłká ktorákolwiek bárwą y zasłoną dopuścił: tákowégo Pan [...] nam wydáć bęđzie powinien. *SarnStat* 490, 1227, 1237.

6. *Sposób postępowania, zwyczaj, obyczaj; piętno* (5) : Barwę s kthorą łye vrodzili [*bękarci*] áż łámá łmyerć rozedrze *GliczKsiąż* B2; Choć im [*bękartom*] Státutá nyeprawye bárwy czynyą/ náturá ye łámá práwye łnyą ná łwyát wypułfczá *GliczKsiąż* B2; Przetofł święci tákiego krzyżá/ nie rádzi z łiebie łkłádáli/ ále fię ráczey zniego/ iáko z łedney bárwy krolá łwego chlubili *SkarŻyw* 185; włzákem wam mowił: iłz moje obyczáie zwálzými fię niezgodzą? A ták wedle łwey bárwy oycá łobie łzukayćie: bo mnie iułz mieć niemożećie. *SkarŻyw* 250.

Szereg: »barwa i znak«: gdyłczye wałcha M. they barwy y thego znaku sztharego obyczayv [*iż królowie biskupy wołá i poddawajá*] nyeopvłczyly *MetrKor* 31/621.

7. *bot. Myosotis palustris With. (Rost); niezapominajka* (2) : Niezapominay mie Bárwá/ zábie oczká *SienLek* 237, X.

Synonimy: **1.** farba; **a.** cera, pięć; **b.** maść; **2.** odzienie, ubior; **4.** farba, kreta, mączka, mąka. **5.** chytrłość, dowcip, fortel, imię, okazyja, podobieństwo, przyczyna, sposób, sztuka, wymysł, zasłona, zdrada; **6.** znak; **7.** nie zapominaj mię, »żabie oczko«.

Cf **BARWICA, BARWUSKA**

LZ